

AGENȚIILE DIPLOMATICE DE LA BUCUREȘTI ȘI BELGRAD (1863—1866) CONTRIBUȚII LA STUDIUL RELAȚIILOR POLITICE ROMÂNÔ-SÎRBE

G. G. FLORESCU

Relațiile româno-sîrbe, cu puternice rădăcini în trecut¹, prezintă trăsături noi în perioada capitalismului ascendent, în care s-au format și consolidat statele naționale. Aceste relații erau fundamentate pe «suveranitatea națională», temei al luptei națiunilor și din această parte a Europei pentru cucerirea independenței de stat².

Pentru constituirea lor în state naționale unitare și independente, popoarele din sud-estul Europei au dus o luptă susținută, care începe în secolul al XIX-lea și va dura pînă în primul pătrar al secolului al XX-lea. Interesele comune româno-sîrbe, accentuate o dată cu Unirea Principatelor, s-au exprimat printr-o politică externă coordonată în scopul de a îndepărta dominația otomană și habsburgică, care limita în egală măsură suveranitatea de stat și reprezenta principalul obstacol în fața unității naționale atât a României³, cît și a Serbiei.

¹ Pentru bibliografia studiilor despre aceste relații vezi și Const. C. Giurescu, *Tranzitul armelor sîrbești prin România sub Cuza Vodă (1862)*, în volumul de față, p. 33; Đ. Sp. Radojičić, *Srpsko-Rumunski odnosi XIV—XVII veka*, în «Годишњак филозофског факултета у Новом-Саду», I, 1956, p. 13—29, și Ion-Radu-Mircea, *Relations culturelles roumano-serbes au XVIe siècle*, în «Revue des études sud-est européennes», I, 1963, nr. 3—4, p. 377—412.

² Legătura indisolubilă între naționalitate și independența de stat a fost evidențiată de N. Bălcescu și M. Kogălniceanu: «il n'y a point d'indépendance sans nationalité» spunea M. Kogălniceanu «et de nationalité sans indépendance», sublinia, completîndu-l, N. Bălcescu (Vezi V. Căndea, «Histoire de la Valachie» de M. Kogălniceanu, adnotată de N. Bălcescu, în «Studii și cercetări de bibliologie», II, 1957, p. 99). Presa progresistă a timpului, constatînd aceste știri, a subliniat: «la véritable sagesse consiste... à favoriser toutes les tentatives de gouvernement national qui se font en Orient». Vezi «Opinion Nationale», din 2 februarie 1865.

³ Denumirea de «România» pentru a desemna Principatele Unite a fost folosită într-un act oficial de o deosebită importanță prin care se consacră pe plan intern statul unitar, și anume *Proclamația domnitorului Cuza către Adunări din 11 decembrie 1861*, prin care acesta convoca pentru 24 ianuarie 1862, la București, Adunarea unică a statului român: «Români, unirea este îndeplinită. În zilele de 5 și 24 ianuarie ați depus toată a voastră încredere în alesul națiunii, ați întrunit speranțele voastre într-un singur domn; alesul Vostru vă dă astăzi o singură Românie. Vă iubiți patria, știți cum s-o faceți puternică. *Trăiască România*» (sublinierea noastră — G.G.F.). Folosirea acestei denumiri pentru statul național unitar român, a continuat. Astfel, legea electorală anexată la Statutul din 2 mai 1864 prevedea în art. 1: «Adunarea electivă a

Încă dinaintea dobândirii independenței de stat de către România și Serbia, colaborarea diplomatică româno-sîrbă s-a folosit de organe moderne pentru întreținerea relațiilor politice. Reorganizarea agenției Serbiei de la București și înființarea agenției României la Belgrad reprezintă măsurile concrete imediate pentru stabilirea unor legături directe, strict necesare, în vederea îndeplinirii liniei politice comune pe plan extern.

Serbia instituisese la București o agenție în martie 1836. Pînă atunci principele Serbiei avea în Țara Românească numai așa-numiți «agenți personali», cu caracter mai mult de intermediari, fără un statut diplomatic propriu relațiilor internaționale¹.

Cu Moldova, Serbia a avut relații sporadice, prin trimiși speciali, cu însărcinări limitate².

Tratatul de la Paris din 30 martie 1856 a deschis perspective noi relațiilor dintre Principatele Române și Serbia. Elementele înaintate din Principate au realizat unirea în prima etapă sub forma uniunii personale, prin actele din 5 și 24 ianuarie 1859. Raporturile cu Serbia — de care Principatele erau legate prin interese comune — au devenit și mai apropiate, dobîndind trăsături noi, fără însă ca esența lor să fi fost complet schimbată. Ne găsim deocamdată într-o perioadă de tranziție³, care va pregăti condițiile instituirii unor organe de relații internaționale între Principatele Unite și Serbia asemănătoare celor existente la statele suverane moderne.

României... De remarcat că, o dată cu recunoașterea internațională a statului național și unitar român prin Protocolul de la Constantinopol din 28 iunie 1864, apărea din ce în ce mai puțin indicată folosirea denumirii de «Principatele Unite», care mai de grabă amintea o uniune sau o federație de state, decît un stat unitar. Aceste elemente, credem, l-au determinat pe M. Mitileneu, diplomat român care a cunoscut în adîncime stările de fapt din acea perioadă, să folosească denumirea de «România»; astfel, în colecția sa de tratate și convențiuni, publicînd și «Convenția telegrafică» încheiată la Timișoara la 16 iunie 1862, precizează că la încheierea acesteia au participat «plenipotențiarii Austriei, Turciei, Serbiei și României». Considerăm deci, că o dată cu desăvîrșirea unirii, putem folosi denumirea de «România» deși unele acte diplomatice mai purtau pe aceea de «Principatele Unite».

¹ Într-o primă perioadă, care se situează pînă la tratatul de la Paris (1856), agenția Serbiei a avut următoarele trăsături principale:

1) A fost bazată pe aprobarea dată de Poartă prin firman principelui Serbiei, de a lua o astfel de măsură (*Hurmuzaki*, vol. XXI, p. 642—643, 645—647). 2) A avut un caracter de reprezentare personală și oficioasă a principelui și nu de oficiu diplomatic menit a reprezenta statul. (Vezi *Principele Serbiei către domnitorul Țării Românești*, 8/20 septembrie 1844, Arhiva Ministerului de Afaceri Externe al R. P. Române, vol. 277, f. 3^r — 7^r; citat în continuare MAE). 3) A avut caracter instituțional, permanent. 4) Primirea agentului era condiționată de acordul domnitorului Țării Românești (vezi *Hurmuzaki*, vol. XXI, p. 651—652, 668—669). 5) Limitele competenței sale erau stabilite de însăși natura raporturilor de vasalitate care legau atît Serbia cît și Țara Românească — în condiții diferite — de Poarta Otomană, raporturi specifice relațiilor externe de tip feudal (vezi *Domnitorul Țării Românești către Domnitorul Serbiei*, București, 1/13 mai 1845, M.A.E., vol. 277, f. 16^r — 20^r; H. Wheaton, *Histoire des progrès du droit des gens en Europe et en Amérique*, vol. II, Leipzig, 1853, p. 239—240).

² Principele Serbiei a trimis astfel la Iași pe S. Simici pentru a transmite domnitorului Moldovei mulțumiri pentru felicitările primite cu ocazia înscăunării sale. Vezi *Alexandru Karageorgevici către Mihail Sturza*, 3 aprilie 1844, în *Hurmuzaki*, vol. IV, supl. I, p. 277.

³ Elementele noi de care trebuie să ținem seama în analiza trăsăturilor agenției în această perioadă sînt următoarele: 1) Serbia, prin intermediul agenției sale în Principate (care și-a continuat activitatea în forme noi) a fost primul stat care a recunoscut imediat actul important al Unirii, înaintea puterilor garante. Serbia a trimis în Țara Românească, cu puțin înainte de unire, o delegație a Adunării naționale. «Misiunea de deputați sîrbi» și-a continuat vizita și după proclamarea lui Cuza ca domnitor în ambele Principate. Notele diplomatice schimbate între ministerele de afaceri externe ale Principatelor Unite și Serbiei confirmă existența raporturilor oficiale, posibile numai în caz de recunoaștere a actului îndoitei alegeri (Vezi *Min. de*

Principatele Unite neavînd o agenție la Belgrad, întreaga activitate de informare și documentare cît și acțiunile diplomatice efective privind probleme politice ale Serbiei din perioada menționată — și care ar fi fost de competență unei astfel de agenții — au fost îndeplinite, cu tact și consecvență, de agenția română de la Constantinopol¹. Rolul agenției Principatelor Unite de la Constantinopol a fost deosebit de important în incidentul diplomatic provocat de transportul armelor sîrbești pe teritoriul românesc². Purtătorul de cuvînt al politicii Principatelor Unite în această problemă a fost C. Negri (cărui i se încredinșase de domnitor în mod special misiunea de a o promova, pe linia apărării dreptului de autonomie a statului român³), ajutat de T. Callimaki³.

În perioada menționată, în lipsa unui agent român la Belgrad, legătura era ținută de Serbia cu Principatele Unite, atît prin corespon-

Af. Ext. al Serbiei către Min. de Af. Ext. al Țării Românești, Belgrad, 21 februarie 1859, MAE, vol. 277, f. 31^r; *Min. de Af. Ext. al Țării Românești către Min. de Af. Ext. al Serbiei*, București, 20 februarie 1859, loc. cit., pachet nr. 155). Sardinia a recunoscut Unirea la 3 aprilie 1859 (vezi B.C.S. (ms.), fond St. Georges, C. XL VIII/2/4), Franța, Rusia, Prusia și Anglia la 7 aprilie 1859 în ședința Conferinței de la Paris (*Archives diplomatiques*, vol. II, Paris, 1866, p. 161—164), iar Austria și Turcia la 6 septembrie 1859 (vezi Protocol nr. 22 din 6 septembrie 1859, *ibidem*, p. 166—168). Desigur că actul de recunoaștere făcut de Serbia a constituit o subliniere a atitudinii comune a Principatelor Unite și Serbiei, de a lupta pentru constituirea lor în state naționale unitare și independente (Pentru condițiile recunoașterii de către puterile străine vezi și N. Corivan *Lupta diplomatică pentru recunoașterea dublei alegeri a lui Al. Cuza*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, București, Edit. Academiei R.P.R., 1960, p. 387—412). 2) Agenția Serbiei în Țara Românească, în urma actului Unirii, îndeplinea rolul său pe lingă «Principatele Unite», ceea ce corespundea cu întreținerea legăturilor în mod egal cu Țara Românească și Moldova (Vezi *Agentul Serbiei în Principatele Unite, Țara Românească și Moldova către Min. de Af. Ext. al Principatelor Unite*, nr. 49, 25 mai 1859, MAE, Pachet nr. 167, dos. nr. 17; *idem*, nr. 65, 2 iunie 1859, loc. cit., dos. nr. 18; *idem*, 3 septembrie 1860, loc. cit., vol. nr. 78, f. 100^r; *idem*, nr. 763, 8 decembrie 1860, loc. cit., vol. nr. 207; *idem*, 12 decembrie 1860, loc. cit., vol. nr. 277, f. 25^r). 3) Deși cu statutul nerecunoscut de puteri (Agenția Serbiei nu apare menționată în 1858 alături de agențiile și consulatele generale de la București ale puterilor; Cf. *Almanach de Paris. Annuaire international diplomatique, administratif, statistique...* Paris, 1958, p. 176), agenția Serbiei beneficia de un regim pe care Principatele Unite îl acordau numai agenților și consulilor generali cu competență politică, acreditați de puterile suverane. (Agentul Serbiei primea toate circularele adresate de Principatele Unite agenților și consulilor generali și era considerat că aparține, alături de aceștia, «corpului diplomatic». Vezi, de ex., *Min. de Af. Ext. al Țării Românești către agenții și consulii generali ai Austriei, Belgiei, Franței, Angliei, Greciei, Italiei, Țărilor de Jos, Prusiei, Rusiei, Serbiei*, București, 8/20 aprilie, 1861; MAE, vol. 207).

¹ Negocierile Turciei și puterilor garante, determinate de Serbia, cu privire la evacuarea turcilor din orașele țării, cît și evacuarea tuturor fortărețelor de pe teritoriul național, se reflectă cu minuțiozitate în rapoartele agentului Principatelor Unite de pe lingă Poarta Otomană. Interesul pentru evenimentele din Serbia era manifestat nu numai de conducerea din Principate, ci și de opinia publică progresistă românească pe linia preocupării, comune cu Serbia, pentru dobîndirea independenței de stat. (*Istoria Romîniei*, vol. IV, Ed. Academiei R.P.R., București, 1964, p. 348).

² Vezi G. G. Florescu, *Rolul și activitatea Agenției Principatelor Unite la Constantinopol (1859—1866)*, în *Studii și articole de istorie*; vol. V, București, 1963, p. 281—282 și *Const. C. Giurescu*, art. cit.

³ Vezi C. Negri către Cuza, Galați, 10/22 noiembrie 1862, MAE, vol. nr. 277, f. 9^r—10^r; A. I. Cuza către Henry L. Bulwer, București, 30 ianuarie/11 februarie 1863, Bibl. Academiei R.P.R., ms. rom. nr. 864, f. 353^r; C. Negri către Cuza, 17 februarie/1 martie 1863, loc. cit., f. 358^r—359^r.

⁴ Vezi T. Callimaki către Cabinet domnesc, Constantinopol, 9 decembrie 1862, MAE, vol. nr. 277, f. 66^r; vezi și T. Callimaki către Cuza, 10 decembrie 1862, loc. cit., f. 68^r; T. Callimaki către secretarul cabinetului domnesc, Pera, 24 decembrie 1862, Bibl. Academiei R.P.R., ms. rom. *Arhiva Cuza*, vol. I, f. 170^r—171^r.

dente directe între domnitori¹, cât și prin intermediul agenției Serbiei la București².

Noile trăsături ale relațiilor româno-sârbe — expresie a schimbării de conținut a instituției agenției Serbiei în Principatele Unite —, dovedeau că perioada de tranziție a pregătit condițiile necesare apariției, pe de o parte, a unor relații de la stat la stat, iar pe de altă parte, a organelor de relații internaționale corespunzătoare, care să promoveze politica de solidaritate a țărilor celor două țări. Spiritul în care avea să se desfășoare acțiunile în vederea acestui scop, este definit într-o corespondență din 1859: « Nous avons toujours regardé les Serbes comme nos frères et le bon accueil que recevait chez nous leurs envoyés, a été une nouvelle preuve de notre désir bien sincère de resserrer plus encore les liens d'affection qui unissent les deux peuples »³.

Înființarea agențiilor și rolul lor. Semnificația legăturilor tot mai strânse dintre Principatele Unite și Serbia în vederea emancipării ambelor țări de orice limitări aduse suveranității de stat a fost exprimată în mod elocvent de domnitorul Cuza: « Les ambaras que l'affaire des armes⁴ m'a suscités, ont été vraiment sérieux, mais j'ai l'espoir fondé d'en triompher complètement, et les dernières complications qui arrêtaient l'entier règlement de cette question, ne modifieront point l'attitude que j'ai prise. Si cette situation présentait quelques danger pour moi au moins trouvais-je, en secondant les vues de Votre Altesse Serenissime (domnitorul Serbiei), une précieuse occasion d'affirmer l'indépendance intérieure de la Roumanie et d'apprécier les puissantes sympathies qui nous sont acquises ». În continuare, Cuza subliniază: « Puisque j'ai eu le bonheur, en même temps, de veiller entre serbes et roumains, les sentiments qui doivent unir nos deux peuples... »⁵

Ajunse în acest stadiu, relațiile româno-sârbe cereau în mod firesc organe corespunzătoare de relații internaționale, adecvate noilor sarcini, proprii unei politici externe cu obiective comune.

Fundamentarea noilor relații dintre cele două state a fost determinată și de modificările intervenite în statutul lor internațional: Principatele Unite au devenit, în decembrie 1861, prin desăvârșirea unirii, un stat unitar, recunoscut însă de puterile străine numai ca o uniune reală de state, ceea ce reprezenta, desigur, un pas înainte spre recunoașterea internațională a statului național și unitar « România ». Acest nou statut crea o bază mai favorabilă pentru instituirea unor oficii diplomatice menite să reprezinte în afară *statul român*

¹ Vezi *Domnitorul Serbiei către domnitorul Principatelor Unite*, Belgrad, 3 și 6 decembrie 1862, MAE, vol. nr. 277, f. 43^r, 63^r; *Domnitorul Principatelor Unite către domnitorul Serbiei*, București, 4 decembrie 1862; *loc. cit.*, f. 45^r. Folosim denumirea de « domnitor » și nu cea de « principe » spre a desemna pe șeful statului român și a celui sârb, pentru următoarele motive: titlul de « principe » corespunde unui monarh de tip feudal, care conduce în mod absolutist; titlul de « domnitor » a fost adoptat pentru șeful de stat cu regim constituțional, bazat pe suveranitatea națională, desigur în înțelesul și limitele democrației burgheze. Formule de « Prince », sau « Prince Regnant » din documentele redactate în limba franceză, cit și cele de « Fürst » din cele în limba germană, trebuie înțelese — în lipsa unui alt termen corespunzător — ca reprezentând numai traducerea titlului de « domnitor ».

² Vezi, *Min. de Af. Ext. al Serbiei către agentul Serbiei la București*, Belgrad, 17 și 20 decembrie 1862, *loc. cit.*, f. 104^r, 114^r.

³ Vezi *Principatele Unite, Min. de Af. Externe al Țării Românești, către Min. de Af. Ext. al Serbiei*, București, 16 martie 1859; MAE, vol. nr. 277, f. 23^r—24^r.

⁴ Transportul armelor sârbești din 1862.

⁵ Vezi *Domnitorul Principatelor Unite către domnitorul Serbiei*, București, 21 ianuarie/11 februarie 1863, Bibl. Academiei R.P.R., secția msse, *Arhiva Cuza*, vol. IV. f. 88^r—88^v.

și nu cele două țări române în mod separat, ca în uniunea personală de state. *Înființarea în această perioadă a unei agenții diplomatice române la Paris*¹, *cît și transformările intervenite în natura celei de la Constantinopol*², *reprezintă aspecte ale luptei diplomatice a statului român pentru recunoașterea internațională a caracterului său autonom.*

Serbia, deasemenea, și-a întărit autonomia în urma acțiunilor populare de la Belgrad din iunie 1862, prin acordul intervenit între puterile garante în septembrie 1862³, creindu-și astfel și ea condiții mai favorabile pentru dezvoltarea relațiilor sale internaționale.

În acest cadru, în februarie-martie 1863 a avut loc schimbul de corespondențe între România și Serbia, pentru numirea de agenți diplomați la București și Belgrad, măsură care reprezenta implicit instituirea unei agenții a statului român la Belgrad și reorganizarea agenției existente a Serbiei la București⁴.

La începutul lunii februarie 1863, domnitorul Serbiei M. M. Obrenovici, printr-un trimis special, anume Patsek, a făcut cunoscut domnitorului României că intenționează să numească ca agent la București pe C. Magazinovici, consilier la Curtea de Casație a Serbiei. Cuza primește cu satisfacție propunerea, subliniind că prezența unui reprezentant diplomatic al Serbiei în România va contribui la strîngerea legăturilor dintre cele două țări⁵. Totodată, domnitorul României, la 12/24 martie 1863, pe linie de reciprocitate, ia măsura înființării agenției diplomatice române la Belgrad, numind în acest post pe T. Callimaki⁶.

Cuza comunică domnitorului Serbiei — după ce confirmă și primirea notificării oficiale din 16/28 februarie 1863 privind acreditarea lui C. Magazinovici —, desemnarea agentului diplomatic român: « Les mêmes sentiments qui ont inspiré Votre Altesse Serenissime un acte si propre à resserrer nos liens de bon voisinage, m'avaient déterminé depuis longtemps, à accréditer un agent officiel auprès de son gouvernement. En conséquence, j'ai fait choix de Mr. Théodore Callimaki, premier secrétaire et récemment gérant de l'agence des Principautés Unies près la Sublime Porte ». Domnitorul român face apoi recomandarea care dă acestei corespondențe trăsăturile proprii unei scrisori de acreditare: « Je prie V.A.S. d'assurer à mon agent un honorable accueil et d'accorder créance pleine et entière a tout ce qu'il lui dira de ma part... »⁷

¹ Vezi, D. Berindei, *Înființarea agenției Principatelor Unite la Paris*, (26 august/7 septembrie 1860), în « Studii », an XIII (1960), nr. 6, p. 99—120.

² Vezi, G. G. Florescu, *Rolul și activitatea Agenției Principatelor Unite la Constantinopol (1859—1866)*, în *Studii și articole de istorie*, vol. V, București, 1963, p. 276—279.

³ Vezi, *Archives Diplomatiques*, vol. I, Paris, 1863, p. 234—244; cf. *Correspondence relating to the bombardment of Belgrade*; in *June 1862*, Londra, 1863.

⁴ În istoriografia română din trecut, R. V. Bossy, în studiul său *Agenția diplomatică a României în Belgrad și legăturile politice româno-sârbe sub Cuza Vodă* (Academia Română, mem. sect. ist., ser. III, tom. XV, mem. I, București, 1934), a cercetat unele aspecte ale problemei relațiilor româno-sârbe, axindu-le pe activitatea agenției române de la Belgrad, fără însă a se ocupa de condițiile înființării și de statutul ei politico-juridic. Acestea formează unul din obiectivele principale ale cercetării de față.

⁵ Vezi *Domnitorul Principatelor Unite către domnitorul Serbiei*, București, 31 ianuarie/11 februarie 1863, Bibl. Academiei R.P.R., secția msse, *Arhiva Cuza*, vol. nr. IV, f. 89^r.

⁶ Cf. loc. cit., vol. nr. V, f. 349^r; *Arhivele statului București*, Fond. Min. de finanțe, 160/1863.

⁷ Vezi *Domnitorul Principatelor Unite către domnitorul Serbiei*, București, 27 martie/8 aprilie 1863, la R. V. Bossy, *Agenția diplomatică a României în Belgrad și legăturile politice româno-sârbe sub Cuza Vodă*, III, t. XV, anexa 4, p. 28 (citată în continuare: *Agenția...*).

Cuza confirmă, printr-o nouă corespondență din 5/17 iulie 1863 către domnitorul Serbiei, acreditarea agentului român, după ce, în prealabil, Ministerul afacerilor externe al României a adresat o notă cu un conținut asemănător Ministerului afacerilor externe al Serbiei ¹.

T. Callimaki relatează că a doua zi de la sosirea sa la Belgrad, a fost primit de Garașanin, care cumula funcțiile de ministru de afaceri externe și ministru de război. Cu acest prilej, ministrul sârb i-a reamintit agentului român adîncă recunoștință a Serbiei pentru sprijinul dat de România în problema transporturilor armelor. În ziua următoare, T. Callimaki a remis scrisorile de acreditare domnitorului Serbiei, care în discuțiile ce au fost purtate a marcat importanța stringerii legăturilor dintre cele două țări ².

În calitate de diplomat recent acreditat, T. Callimaki a făcut vizite, conform protocolului diplomatic, reprezentanților puterilor străine la Belgrad care, la rîndul lor, i-au întors agentului român vizitele ³.

Relațiile agentului român cu reprezentanții puterilor străine au fost în general corespunzătoare celor prevăzute de normele diplomatice. De asemenea, T. Callimaki a luat parte, în condiții de egalitate cu acești reprezentanți, la toate manifestările oficiale, inclusiv prezentarea la domnitorul Serbiei ⁴.

Domnitorul Serbiei a continuat să aibă și ulterior contacte personale, atît oficial cît și oficioase, cu agentul român ⁵.

Acreditarea lui C. Magazinovici la București a decurs în conformitate cu normele în materie, pe linia celor comunicate de domnitorul României, domnitorului Serbiei: « Le choix de M. Constantin Magazinovitch membre de la Haute Cour de Cassation, en qualité d'agent de la Serbie auprès de mon Gouvernement, m'a été particulièrement agréable et je ne doute pas qu'il ne contribue justement à entretenir et à développer des bonnes relations qui existent si heureusement entre nos pays » ⁶.

Turcia, neconsultată sub nici o formă cu privire la acest schimb de agenți diplomatici ⁷, a considerat că i-au fost încălcate drepturile de putere suzerană: « Le ministère des affaires étrangères de la Sublime Porte se plaint de ce que les relations du Gouvernement serbe avec le Prince Cousa prennent un caractère sérieux et ne visent a rien moins qu'à préparer la séparation des Principautés tributaires » ⁸.

¹ Vezi *Domnitorul Principatelor Unite către domnitorul Serbiei*, București, 5/17 iulie 1863; Min. de af. ext. al Principatelor Unite către Min. de af. ext. al Serbiei, 1 iulie 1863, *ibidem*, anexe 5 și 6, p. 29—20; *Domnitorul Serbiei către domnitorul Principatelor Unite*, Belgrad, 26 iulie/7 august 1863, Bibl. Academiei R.P.R., secția msse, *Arhiva Cuza*, vol. XXXXVII, f. 326^r—327^r.

² Vezi, *T. Callimaki către Cuza*, Belgrad, 16/18 iulie 1863, MAE, vol. nr. 278, f. 44^r—45^v.

³ Vezi *ibidem*, f. 46^r.

⁴ *T. Callimaki către Cuza*, Belgrad, 31 octombrie/12 noiembrie și 17/29 decembrie 1863, *ibidem*, f. 20^r—23^v, 25^r—26^r.

⁵ Vezi *T. Callimaki către Cuza*, Belgrad, 5/17 octombrie 1863, Bibl. Acad. R.P.R., secția msse, *Arhiva Cuza*, vol. XIV, f. 412^r.

⁶ Vezi « Agenția... » anexa nr. 4, p. 28.

⁷ Situație structural opusă față de aceea în care i se cerea un firman.

⁸ Vezi *Agentul Serbiei la Constantinopol către Min. de af. ext. al Serbiei*; menționat în *T. Callimaki către Cuza*, Belgrad, 21 ianuarie/2 februarie 1864, MAE, vol. nr. 278, f. 32^v. Încă înainte, A. Ubicini, a relatat cu privire la obligațiile Turciei în probleme de relații internaționale: « En Europe, au dix-neuvième siècle, on ne peut gouverner comme au moyen âge en pleine Asie. Puisque la Turquie est entrée dans la famille politique de l'Europe, elle doit se conduire à la manière européenne, ou bien se résigner à en sortir » (Vezi A. Ubicini, *La Serbie devant la Conférence*, Paris-Leipzig, 1862, p. 28).

Din primele luni de la intrarea sa în funcție, T. Callimaki raportează domnitorului Cuza: « Nos relations avec la Serbie sont des plus intimes. Je dois d'abord le constater et demander à V.A.S. à ce qu'elle attache la plus grande importance à ces relations qui nous rendent les arbitres de la question d'Orient. Toucher actuellement aux Principautés, c'est mettre en question la domination turque partout en Europe »¹.

Rolul agențiilor, ca organe diplomatice permanente, cu sarcini multiple, într-o perioadă de frământări politice de o deosebită importanță, apare în mod evident. Activitatea agențiilor exprimă în mod concret modul în care au răspuns la aceste sarcini.

Caracterul diplomatic al agențiilor. Agenția Principatelor Unite la Belgrad și agenția Serbiei la București prezentau în egală măsură trăsături noi, proprii oficiilor diplomatice moderne din statele europene².

Agențiile menționate au fost *fundamentate pe normele de drept internațional privitoare la dreptul de ambasadă exercitat de statele suverane*. România și Serbia s-au considerat îndreptățite să acrediteze agenți diplomați în calitatea lor de state naționale, în exercitarea dreptului de a duce o activitate diplomatică independentă.

În esență, trăsăturile principale prezentate de agenții sînt următoarele:

1. Procedura de acreditare folosită exprimă natura raporturilor de la un stat suveran la alt stat suveran.

2. Nu a fost ținută în seamă sub nici o formă « suzeranitatea otomană », prevăzută de Tratatul de la Paris (1856). Acreditarea a fost făcută în afara oricărui intermediu al Porții.

3. Garanția puterilor nu era considerată ca o limitare a drepturilor, ci un cadru care să permită exercitarea acestora în mod cît mai corespunzător, similar cazului Belgiei, căreia i se garantase neutralitatea.

4. Agențiile aveau caracter oficial, permanent și funcționau pe linia unei reciprocități specifice organizării moderne a relațiilor internaționale.

5. Organizarea agențiilor era cea caracteristică oficiilor diplomatice³. Ele erau cuprinse în sistemul de organe de relații internaționale din România, respectiv Serbia.

6. Statutul diplomatic al agențiilor a fost recunoscut de puterile străine în mod implicit⁴. Atribuțiile agențiilor exprimă cu prioritate caracterul lor de organe exterioare ale îndeplinirii politicii de stat a României și Serbiei, de colaborare cît mai strînsă în principalele probleme ale vieții internaționale din acea perioadă. În acest sens, agentul Serbiei la București C. Magazinovici a primit următoarele instrucțiuni: « ... Conserver et consolider de plus en plus des rapports amicaux entre la Serbie et la Roumanie »⁵.

¹ Vezi MAE, vol. nr. 278, f. 28^r.

² Menționăm că agenția română din Serbia a fost prima agenție diplomatică înființată de Principatele Unite, care a avut un caracter oficial, recunoscut atît de statul de reședință, cît și de celelalte puteri care aveau reprezentanți. În egală măsură, agenția Serbiei la București a avut caracter diplomatic și oficial.

³ Agenția României în Serbia era prevăzută în cadrul organizării de stat, în bugetul Ministerului de afaceri externe, împreună cu agențiile de la Constantinopol și Paris.

⁴ Agentul Serbiei la București era menționat în ordine alfabetică, alături de reprezentanții marilor puteri, ca membru al corpului diplomatic. Cf. *Almanach de Paris, Annuaire international diplomatique, administratif, statistique...*, Paris, 1866.

⁵ Vezi *Gerantul agenției Principatelor Unite la Belgrad către Cabinetul domnesc* 27 iulie 1864, în « *Agentia...* », anexa nr. 27, p. 47.

Caracterul diplomatic pe care îl aveau agențiile de la București și Belgrad definește relațiile dintre România și Serbia, ca relații de esența celor dintre statele suverane. Procedura de acreditare a agenților în februarie-martie 1863, a fost și ea corespunzătoare situației unui agent diplomatic trimis pe lângă un șef de stat. Atât T. Callimaki cât și C. Magazinovici au fost investiți de șefii statelor cărora aparțineau și au remis scrisorile de acreditare la același nivel, fiind primiți în audiențe speciale în acest scop. Ulterior, agenții au avut contacte nemijlocite cu șefii de stat. Cele arătate reflectă drumul ascendent al celor două state pe planul relațiilor externe și integrarea lor treptată în sistemul european de relații internaționale.

Activitatea agențiilor. Agențiile de la București și Belgrad au desfășurat o activitate amplă, axată pe atribuțiile diplomatice care le reveneau în îndeplinirea sarcinii principale: stringerea continuă a legăturilor româno-sârbe.

Agențiile au avut, printre atribuțiile principale, pe aceea de a se informa și a defini poziția marilor puteri față de politica externă promovată de guvernele statelor cărora aparțineau. T. Callimaki comunica, în acest sens, Cabinetului domnesc cu privire la poziția Franței: « L'on compte beaucoup sur nous en France. On y parait persuadé que la Serbie se guide d'après notre politique ». El a subliniat și raporturile sale strânse cu reprezentantul Franței¹. Italia, aprecia agentul român, susținea de asemenea atât România cât și Serbia². Relațiile cu Rusia și Prusia erau considerate bune, iar cele cu Anglia și Austria rezervate³. T. Callimaki menționa rolul negativ al politicii Austriei în sud-estul Europei⁴.

Pentru a putea lupta mai eficace împotriva dușmanilor comuni din acel timp — Turcia și Austria — se contura necesitatea unei alianțe a statelor din Balcani: « La consolidation intérieure peut être effectuée par les Roumains seuls — se sublinia într-un articol al presei sârbe, exprimând politica guvernului — mais, quant à la consolidation en dehors, elle n'est possible que par l'union fraternelle avec ses voisins qui lui portent des sympathies. Puisse cette maxime, a l'instar de l'étoile populaire, conduire toujours les Roumains, les Grecs et les Serbes »⁵.

Un astfel de acord nu a fost atunci înfăptuit, dar legăturile între România și Serbia — neconsemnate încă într-un tratat de alianță și ajutor reciproc — au fost atât de puternice, încât agentul român la Belgrad putea afirma cu convingere: « Je pense qu'en cas de légitime défense, le concours de la Serbie nous est assuré... »⁶.

Agențiile de la București și Belgrad au contribuit la afirmarea dreptului României și Serbiei de a încheia convenții internaționale, atât bilaterale cât

¹ Vezi T. Callimaki către Cabinetul domnesc, Belgrad, 21 septembrie/3 octombrie 1863. Bibl. Academiei R.P.R., secția msse, Arhiva Cuza, vol. nr. XIX, f. 401^r—401^v.

² Vezi T. Callimaki către domnitor, Belgrad, 31 octombrie/12 noiembrie 1863, MAE, vol. nr. 278, f. 20^r—23^v; Agenția Principatelor Unite la Belgrad către Cabinetul domnesc, 21 decembrie 1864, Bibl. Academiei R.P.R., secția msse, Arhiva Cuza, vol. nr. XIV, f. 521^r.

³ Vezi Agenția Principatelor Unite la Belgrad către Cabinetul domnesc, 19 noiembrie 1863, în « Agenția... » anexa nr. 13, p. 13; T. Callimaki către domnitor, 17/29 decembrie 1863, MAE, vol. nr. 278, f. 25^r—26^r.

⁴ Vezi Agenția Principatelor Unite la Belgrad către domnitor, 19 martie 1864, în « Agenția... », anexa nr. 19, p. 37—38.

⁵ Vezi Agenția Principatelor Unite la Belgrad către Cabinetul domnesc, 27 iulie 1864, loc. cit., anexa nr. 24, p. 43—44.

⁶ Vezi MAE, vol. nr. 278, f. 28^r.

și multilaterale. Agenția Serbiei la București a avut un rol important în încheierea convențiilor româno-sârbe: Convenția de extrădare de la București din 4 iunie 1863 și Convenția telegrafică de la București din 18/30 decembrie 1865 ¹.

Agențiile României și Serbiei au fost deosebit de active în a stabili contactele necesare pentru asigurarea unei linii comune în problema adeziunii la Convenția telegrafică de la Paris din 17 mai 1865. T. Callimaki comunica pe această linie cabinetului domnesc la București: « Le gouvernement serbe désire suivre la même voie que le gouvernement roumain et agir à peu près pareillement » ².

Atît România ³, cît și Serbia ⁴ au înțeles să marcheze o poziție diplomatică independentă, refuzînd să trimită cîte un delegat ca membru al delegației Turciei la Conferința telegrafică de la Paris. Ministerul afacerilor externe al României a comunicat lui C. Magazinovici poziția în problema Convenției telegrafice « l'identité de position de la Serbie et de la Roumanie » ⁵.

Cu tot protestul Porții, care considera că statele asupra cărora își exercita « suzeranitatea », nu au calitatea de a-și da în mod independent adeziunea la convenții, la încheierea cărora sînt admise numai statele suverane ⁶, România și-a dat adeziunea prin agentul diplomatic al țării la Paris, I. Alecsandri ⁷, iar Serbia a trimis în acest scop pe președintele Senatului Serbiei, Marinovici ⁸.

Convenția telegrafică între România și Serbia, încheiată la București la 18/30 decembrie 1865 ⁹, semnată din partea Serbiei de C. Magazinovici, a fost legată în mod expres de Convenția telegrafică de la Paris, astfel încît Convenția bilaterală româno-sîrbă să se încadreze în mod organic în cea multilaterală.

Convenția telegrafică româno-sîrbă prevedea astfel, în primul articol: « Principatele României și Serbiei, conformîndu-se art. 60 al Convenției de la

¹ Vezi M. Mitilineu, *Collecțiune de tratatele și convențiunile României cu puterile străine*, București, 1874, p. 110—114, 121—123.

² Vezi *Agentul Principatelor Unite la Belgrad către Cabinetul domnesc*, Belgrad, 11 martie 1865, în *Agenția*... , anexa nr. 30, p. 48.

³ Vezi *Cabinetul domnesc către gerantul agenției Principatelor Unite la Constantinopol*, București, 21 martie 1865, Bibl. Academiei R.P.R., secția mase, *Arhiva Cuza*, vol. VI, f. 253^r.

⁴ Vezi *Președintele Consiliului de miniștri al Serbiei către agentul Serbiei la Constantinopol*, anexă la *Agenția Principatelor Unite la Belgrad către Cabinetul domnesc*, 25 martie 1865, în *Agenția*... , anexa 32, p. 537.

⁵ Vezi *Ministerul de afaceri externe al Principatelor Unite către agentul Serbiei la București*, București, 12 mai 1865, MAE, vol. nr. 278, f. 69^r—69^v. Ministrul de afaceri externe al Principatelor Unite comunicase cu o zi înainte agentului român la Belgrad atitudinea Principatelor în problema convenției telegrafice pentru a o transmite guvernului sîrb, subliniind « pozițiile și interesele identice » ale celor două țări. (Vezi *Min. de af. ext. al Principatelor Unite către agenția Principatelor Unite la Belgrad*, București, 11 mai 1865, loc. cit., f. 59^r—60^v).

⁶ Referitor la adeziunea României la convenția telegrafică de la Paris, ministrul afacerilor externe al Turciei Aali Pașa sublinia că ea este de natură diferită de cele încheiate anterior de aceasta: « ultimele au fost acorduri încheiate între administrațiile telegrafice și aprobate de miniștrii de afaceri streine respectivi, pe cînd Convenția de la Paris este un act internațional, care urmează a fi ratificat de suverani » Aali Pașa arată în continuare că dacă guvernul Principatelor Unite își va da adeziunea direct Cabinetului dela Tuilleries și nu prin intermediul curții suzerane, Sublima Poartă va fi obligată să protesteze împotriva acestei violări flagrante a Tratatului de la Paris. Vezi *Gerantul Agenției Principatelor Unite la Constantinopol către Min. de af. ext. al Principatelor Unite*, 17/29 august 1869, MAE, vol. nr. 296, f. 345^r—346^r.

⁷ Vezi Bibl. Academiei R.P.R., ms. rom. nr. 4867, f. 128^r—128^v; vezi pentru primirea aderării, *Nota agenției și consulatului general al Franței la București către ministerul de afaceri externe al Principatelor Unite*, nr. 635 din 27 iulie/8 august 1865, în M. Mitilineu, *Collecțiune de tratatele și Convențiunile României cu puterile străine*, București, 1874, p. 120.

⁸ Vezi *Agenția Principatelor Unite la Belgrad către domnitor*, 4 octombrie 1865, în *Agenția*..., anexa nr. 41, p. 57.

⁹ Vezi M. Mitilineu, *op. cit.*, p. 121—123.

Paris din 17 mai 1865, în privința comunicațiilor telegrafice internaționale, convin a adopta dispozițiile zisei Convenții, precum și regulamentul complementar al serviciului internațional...» În completare, art. 8 menționa că această convenție româno-sîrbă va intra în vigoare o dată cu Convenția telegrafică de la Paris și va anula convenția telegrafică în vigoare între cele două state încheiată la București la 4/16 iunie 1863.

Agencia României la Belgrad și-a desfășurat activitatea și sub alte aspecte. Fiind în contact permanent cu Ministerul afacerilor externe al Serbiei, agenția a ținut la curent cabinetul domnesc din București — centrul activității diplomatice a țării — cu privire la negocierile sîrbo-turce, care au avut loc în executarea protocolului din 4 septembrie 1862; a comunicat la Belgrad rezolvarea problemei minăstirilor închinată « dans le Pays et par le Pays »¹ date referitoare la alegerile de deputați în districte și orașe², cît și la întocmirea codului civil³ și a celui de procedură penală⁴; a făcut cunoscută Proclamația către țărani a domnitorului Cuza și promulgarea legii rurale⁵, cît și decretul privind dreptul de proprietate pentru străini în România⁶; a dat informații privind perioada cînd vor avea loc manevrele armatei române⁷; a raportat la București date privind activitatea politică din Serbia, de pildă, faptul că orașul Belgrad va proceda la alegerea de deputați⁸, că Adunarea națională ordinară a Serbiei a fost convocată pentru 15 august 1864⁹ și aspecte din dezbaterile care au avut loc în Adunare, referitoare la problema de strînsă actualitate: relațiile româno-sîrbe¹⁰; a pregătit un raport cu privire la comerțul româno-sîrb și la forțele armate regulate și neregulate ale Serbiei¹¹; pentru o informare exactă și continuă a trimis la București « Partie Officielle du Moniteur Serbe » (« Srbske Novine »¹²); a făcut eliberări și vizări de pașapoarte, legalizări de acte și a rezolvat probleme legate de succesiuni ale cetățenilor sîrbi pe teritoriul român¹³.

¹ Vezi *Domnitorul Cuza către Aali Pașa, min. de af. ext. al Turciei, București, 24 decembrie/5 ianuarie 1864*, comunicată în copie agențiilor țării de la Constantinopol, Paris și Belgrad (*loc. cit.*, f. 98^r); *Cabinetul domnesc către agenția Principatelor Unite la Belgrad*, 26, 27, 30 decembrie 1863, (*loc. cit.*, f. 417^r—422^v, 424^r, 428—429^r).

² Vezi *Cabinetul domnesc către agenția Principatelor Unite la Belgrad*, 6 decembrie 1864, *loc. cit.*, f. 517^r.

³ Vezi *idem*, 5 decembrie 1864, *loc. cit.*, f. 516^r.

⁴ Vezi *idem*, 16 decembrie 1864, *loc. cit.*, f. 519^r.

⁵ Vezi *Cabinetul domnesc către agenția Principatelor Unite la Belgrad*, 27 august 1864, *loc. cit.*, f. 497^r; cf. vol. XXIII, f. 43^r. Agentul român a dat ministrului de externe al Serbiei și unele lămuriri privind aplicarea legii, deoarece cunoașterea acesteia « compte beaucoup d'intérêts dans la Principauté de Serbie » (Vezi MAE, vol. nr. 278, f. 69^r—69^v).

⁶ Vezi *idem*, 1 septembrie 1864, Bibl. Academiei R.P.R., secția msse, *Arhiva Cuza*, vol. XIV, f. 498^r; cf. *loc. cit.*, vol. XXIII, f. 77^r.

⁷ Vezi *Agentul Principatelor Unite la Belgrad către Cabinetul domnesc*, 9 septembrie 1863, *loc. cit.*, vol. nr. XXXIII, f. 67^r; *Cabinetul domnesc către agentul Principatelor Unite la Belgrad*, București, 12 septembrie 1863, *loc. cit.*, vol. XIV, f. 398^r.

⁸ Vezi *Agenția Principatelor Unite la Belgrad către Cabinetul domnesc*, *loc. cit.*, vol. XIV, f. 485^r.

⁹ Vezi *idem*, 7 octombrie 1864, *loc. cit.*, vol. XXXVII, f. 20^r.

¹⁰ Vezi *idem*, 20 august 1864, *loc. cit.*, vol. XIV, f. 494^r. Pentru o informare cît mai exactă, agentul român a trimis și textul discursului domnitorului Serbiei rostit cu prilejul deschiderii Adunării Naționale (Vezi *Agenția Principatelor Unite la Belgrad către min. de af. ext. al Principatelor Unite*, 17 august 1864, MAE, vol. nr. 278, f. 46^r—49^r).

¹¹ Vezi *Agenția Principatelor Unite la Belgrad către Cabinetul domnesc*, 20 februarie/3 martie 1864, Bibl. Academiei R.P.R., secția msse, *Arhiva Cuza*, vol. nr. XIV, f. 437^r.

¹² Vezi MAE, pachet, nr. 304, dos. nr. 4.

¹³ Vezi *loc. cit.*, Pachet nr. 303, dos. nr. 7.

Activitatea agenției României la Belgrad și a celei a Serbiei la București cu numeroase rezultate pozitive, a demonstrat pe planul faptelor esența de ordin superior a relațiilor dintre cele două state, de sprijin și colaborare reciprocă.

Concluzii. Din cercetarea efectuată privind agenția României la Belgrad și cea a Serbiei la București în perioada 1863—1866, desprindem următoarele aspecte caracteristice:

a) Agențiile au constituit organele de relații internaționale care au contribuit în mod activ la coordonarea politicii externe a celor două state, cu obiectiv central lupta contra dominației străine, pentru constituirea și consolidarea statelor naționale, unitare și independente.

b) Natura agențiilor era corespunzătoare celei proprii oficiilor diplomatice ale statelor suverane, reglementate de normele dreptului internațional modern.

c) Activitatea agențiilor confirmă atribuțiile diplomatice pe care le aveau în îndeplinirea sarcinilor de continuă și progresivă apropiere a relațiilor româno-sârbe.

d) Agențiile, prin structura, rolul și activitatea lor, învederează linia ascendentă a relațiilor externe ale României și Serbiei și integrarea lor în sistemul modern de relații internaționale.

ДИПЛОМАТИЧЕСКИЕ АГЕНТСТВА В БУХАРЕСТЕ И БЕЛГРАДЕ (1863—1866)

К ВОПРОСУ О МЕЖДУНАРОДНЫХ РУМЫНО-СЕРБСКИХ ОТНОШЕНИЯХ

(Резюме)

В настоящей работе анализируется один из аспектов международных отношений между Румынией и Сербией; обращается внимание на тот факт, что оба государства проводили независимую внешнюю политику и фактически неоднократно заявляли о себе как о суверенных государствах. Постепенное овладение атрибутами суверенитета (право сюзерена со стороны Османской империи в силу утраты своей силы являлось формальным) привело к тому, что в условиях благоприятной политической конъюнктуры оба государства смогли провозгласить свою независимость Берлинским трактатом (1878) имевшим международное значение.

В ходе исследования деятельности агентства Воссоединенных княжеств в Белграде и Сербии в Бухаресте в период 1863—1866 гг. удалось выявить следующие характерные аспекты:

a) Агентства представляли собой органы международных отношений, активно содействовавшие координации внешней политики обоих государств, которые считали своей основной целью борьбу против османского и австрийского господства за утверждение и консолидацию национальных, единых и независимых государств.

b) Структура агентств соответствовала структуре дипломатических служб суверенных государств, регламентируемых нормами современного международного права.

в) Деятельность агентств свидетельствует о их дипломатической миссии по укреплению и расширению румыно-сербских отношений.

г) В свете структуры, роли и деятельности агентств видно расширение внешних отношений Румынии с Сербией и их постепенное вовлечение в современную систему международных отношений.

LES AGENCES DIPLOMATIQUES DE BUCAREST ET BELGRADE (1863—1866)

CONTRIBUTIONS À L'ÉTUDE DES RELATIONS INTERNATIONALES

ROUMANO-SERBES

(Résumé)

Dans cette étude on examine un aspect intéressant des relations internationales de la Roumanie avec la Serbie, qui met en évidence que ces deux États, menant une politique extérieure propre, se comportaient en réalité et dans une large mesure, comme deux États souverains. La conquête successive des prérogatives de la souveraineté — la suzeraineté ottomane

devenant simplement apparentes —, a créé une conjuncture politique favorable que les deux États mirent à profit pour proclamer leur indépendance qui fut consacrée ensuite sur le plan international par le traité de Berlin (1878).

Les recherches effectuées au sujet de l'agence de la Roumanie à Belgrade et de celle de Serbie à Bucarest durant la période 1863—1866, ont conduit aux conclusions et aux aspects caractéristiques suivantes: *a)* Ces agences, — constituées en tant qu'organes de relations internationales —, contribuèrent fortement à la coordination de la politique extérieure des deux États dont l'objectif central était de lutter contre la domination ottomane et autrichienne en vue de constituer et de consolider les États nationaux, unitaires et indépendantes. *b)* Ces agences revêtent un caractère similaire à celui des offices diplomatiques des États souverains réglementés par les principes du droit international moderne. *c)* Les attributions diplomatiques de ces agences sont confirmées par l'activité que celles-ci déployèrent progressivement et d'une manière continue dans le cadre des relations roumano-serbes. *d)* Ces agences de par leur structure, vu leur rôle et leur activité, rendent évident le développement progressif des relations extérieures de la Roumanie et de la Serbie, de même que leur intégration progressive dans le système moderne des relations internationales.